

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О.О. ПОТЕБНИ

На правах рукопису

ЛАЗЕБНИК Юрій Станіславович

ПОВЕЗІЯ ЯК МОДЕЛЬ СВІТУ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Спеціальність: 10.02.02 - російська мова

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук

Київ - 1996

00755351 (Q)

AB33.984

Розробка мовознавства у Відкритій російської мови Інституту мовознавства ім.О.О.Потебні Національної Академії Наук України.

Науковий консультант: академік НАН України

В.М.Русанівський

Офіційні опоненти: академік АН України, доктор

філологічних наук, професор

В.І.Кононенко

доктор філологічних наук, професор

І.І.Степанченко

доктор філологічних наук

Л.О.Пустовіт

Провідна установа – Київський університет імені Тараса Шевченка.

Захист відбудеться "20" лютого 1996 р. о "15" годині на засіданні спеціалізованої ради Д.01.92.01 для захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук при Інституті мовознавства ім.О.О.Потебні НАН України /252001, Київ-І, вул. Грушевського, 4/.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту мовознавства ім.О.О.Потебні НАН України.

Автореферат розіслано "12" січня 1996 р.

Учений секретар
спеціалізованої ради –
доктор філологічних наук,
професор

Н.Г.СЕРОВА

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

Завершується значний етап в історії лінгвістичної поетики. Його досягненням стало фронтальне вивчення граматики і словника мови російської поезії XIX-XX століть, а також виявлення рівневої типології поетичного тексту, починаючи від метрики і ритміки і закінчуючи поетикою заголовків.

На перший план, отже, неминуче виходять загальні, метафізичні питання, які локалізовані у тріаді "світ - мова - людина". Це, зокрема, проблема визначення природи поетичної моделі світу, принципи взаємодії поета і мови, співвідношення структури тексту та внутрішнього образу світу. Гносеологічні можливості традиційної структурно-семіотичної парадигми, на ідеях якої базується більшість лінгвопоетичних розвідок, не дозволяють відповісти на ці питання - для цього необхідна інша концепція мови. Методологічно вихідною для дисертаційного дослідження є антропоцентрична, когнітивна парадигма. Її фундамент складають аспекти мовної онтології, мовної гносеології, людського фактора у мовній діяльності.

Антропоцентризм у лінгвістиці означає заміну ідеї системності мови ідеєю суб"єкта: в осередді мовних процесів опиняється людина з її комунікативними, пізнавальними та експресивними потребами. Аксиомою когнітивної лінгвістики є положення про взаємне-віддільність людських когнітивних структур /сприйняття, мислення, мова, пам"ять/. Цьому відповідає і новий рівень завдань, серед яких вирізняються, по-перше, пошук мовних корелятів таких об"єктів, як інтелект, знання, інтуїція, інтерпретативна здатність, котрі разом складають механізм структурування дійсності; по-друге, виявлення стратегій, правил, операцій, які виробляються носієм мови на когнітивному фундаменті, а також реконструкція

тієї складної системи позамовних та мовних знань, що використовується людиною у мовленнєвих діях і при породженні текстів; потреба, конститування нових об'єктів лінгвістичного аналізу, які перевищують об'єкти традиційного дослідження. У цьому методологічному контексті і виникає така складна макроодиниця, як модель світу /МС/. Вона створюється у взаємодії різних когнітивних процесів і складає ментальний фон мови як безпосередньої дійсності свідомості.

Отже, актуальність дисертації полягає в інтерпретації базових понять поезії за допомогою концептуально-термінологічного апарату когнітивної парадигми – домінуючого напрямку сучасної лінгвістики. Тому для даного дослідження вихідними є положення про взаємодію людського фактора у мові та мовного фактора у розумовій діяльності людини; положення про оборотність понять інтенціональності мови та ва жальності мислення; положення про зв'язок антропоцентричних властивостей поетичної мови та логоморфних ознак діяльності поета.

Об'єктом наукової реконструкції є модель світу, авторами якої виступають поет і мова. Поет – як носій системи знань про світ і як мовна особистість; мова – як система моделювання, що є засобом і фактором створення картини світу. "Модель світу" – це онтологічний статус поезії /поетичного тексту/ у лінгвокогнітивній парадигмі, у контексті тріади "світ – мова – людина", що лежить у підставі цього наукового напрямку. Кожна дослідницька парадигма моделює свій образ поезії. Якщо у структурно-семіотичних працях поезія – це складноструктурований смисл, замкнута семантична система, то у межах лінгвістичного антропоцентризму поняття поезії неминуче співвідноситься з розумовим образом світу,

яким визначається світобачення людини, із світом як сукупністю усіх форм матерії та мовою як способом говорити про світ і як стратифіковану модель свідомості.

Мета дисертації – створення лінгвокогнітивної теорії російської поезії. Відповідно до трьох факторів, що породжують поезію-МС, змістом роботи є дослідження взаємодії трьох компонентів МС – онтологічного, вербального та когнітивного.

Структура дисертації відображає трирівневу будову МС як результат цієї взаємодії: ополученням онтологічного і вербального компонентів створюється поетична МС /перший розділ/; вербального і когнітивного – антропоморфна та логоморфна моделі /другий розділ/; онтологічного і когнітивного – індивідуальна /текстова/ МС /третій розділ/.

У кожному з розділів вирішується певне коло завдань. Перший розділ присвячено семантичному визначенню поезії та структурній розробці категорії поетичного світобачення. Завдання розділу:

- охарактеризувати поетичне слово як елементарний рівень втілення поетичної ідеї;
- описати типи поетичного слова та поетичного об'єкта;
- виявити принцип породження поетичної МС та описати її структурні різновиди;
- створити теоретичну модель поетичної мови та дослідити способи її ідіостильової реалізації.

У другому розділі аналізуються лінгвокогнітивні механізми трансформації ідіостилу. Завдання розділу:

- обґрунтувати поняття антропоморфної та логоморфної МС у семантичному, когнітивному та референційному аспектах;
- показати еволюцію ідіостилу як результат взаємодії антро-

поморфної та логоморфної МС;

- описати зміну стосунків між мовою і поетом як різноспрямований процес.

Проблематика третього розділу пов'язана з реконструкцією індивідуальної МС. Завдання розділу:

- описати полістилістичний лексикон як мову індивідуальної МС;

- виявити універсальні принципи використання полістилістичного лексикону як системи моделювання;

- реконструювати індивідуальну МС як репрезентативний текст поета.

Поетія як модель світу досліджується на матеріалі віршової спадщини О.Мандельштама і Б.Пастернака – поетів, що сповідували протилежні принципи у творчості та в житті. Їхні ідіосталі є контрастними дзеркально, що дає можливість досить повно дослідити варіативний потенціал універсальних закономірностей поетичної творчості. Крім того, аналізуються тексти М.Гумільова, І.Северяніна, В.Хлебнікова, М.Цветаєвої. Вони також належали до постсимволістського періоду російської поезії і використовували одну й ту саму мову для побудування індивідуальної МС.

Методологічною основою дисертації є філософські положення про ідеальне як перетворене матеріальне; про первинність матеріальної природи мови та вторинність її ідеальних проєкцій у свідомості; про діалектичний зв'язок мови, мислення, дійсності.

Власне лінгвістична методологія роботи ґрунтується на концепції мови, що представлена у працях В.Гумбольдта та О.О.Потебні. Основоположними для дослідження є тези про антропоцентризм мови, про взаємообумовленість мовної та розумової діяльності, про зв'яз-

зок внутрішньої форми слова і внутрішньої форми мови. Усе це визначило когнітивно-мовну орієнтацію дослідження – дух від смислу до форми та проєкції мовної семантики на розумову сферу.

Основним композиційним методом дисертації є описовий метод у його дедуктивно-індуктивній формі: постулюється механізм породження та функціонування об'єктів дослідження, який потім конкретизується на значному мовному матеріалі.

На різних етапах роботи використовуються й конкретні наукові методи – контрастивний, таксономічний, дистрибутивний, трансформативний, статистичний, метод інтроспекції, а також концептуальний аналіз мовних фактів із залученням даних логіки, психолінгвістики, теорії літератури.

Наукова новизна дисертації полягає:

- у розробці нової методології лінгвістичного аналізу поезії;
- у системному дослідженні лінгвокогнітивного об'єкта "поезія-МС" на матеріалі різних ідіостилів;
- в обґрунтуванні внутрішньої форми поетичної мови як фактора трансформації поетичного дискурсу та породження поетичної МС;
- у конституванні понять "мовлення мови" та "мовлення поета" як компонентів вербально-розумової діяльності суб'єкта поезії;
- у виявленні лінгвокогнітивних факторів поетичної еволюції;
- у рівневому дослідженні егоцентричної мови як компонента поетичного ідіостилу;
- у дослідженні мовних закономірностей побудовання індивідуальної МС; у реконструкції останньої як мега-та метатексту ідіостилу;
- у зіставному аналізі творчості Пастернака і Мандельштама на різних рівнях поезії-МС.

Теоретичне та практичне значення роботи. У дисертації зроблено перший крок до створення нової лінгвістичної теорії поетичної діяльності. В основі дослідження – розуміння поезії як МС. Модель світу – це "надпоняття", у якому синтезуються різні закономірності поетичного мовлення та способи організації мовних одиниць у тексті. З когнітивних позицій наново формулюються фундаментальні поняття лінгвістичної поетики /поетичне слово, індивідуальна картина світу, поетична мова, індивідуальне мовлення/. У контексті взаємодії людського та мовного факторів виявляються універсальні параметри ідіостилу, що відкриває шлях до цілісної реконструкції різних поетичних періодів.

Результати дослідження важливі для вирішення цілого ряду проблем, а саме: взаємодія мови і мислення; зв'язок антропоцентризму і текстоцентризму; співвіднесення розумової та мовної МС; конкуренція у мовній діяльності семантики і прагматики; моделювання структури мовної особистості у тексті.

Теоретичні положення роботи сприятимуть подальшому розвитку лінгвопоетичних дисциплін, теорії та історії російської літератури, а також таких напрямків у вивченні мови, як лінгвістична когнітологія і психолінгвістика.

Матеріали дисертації стануть основою текстологічного та концептуального коментаря до праці О.О.Потебні "Из записок по теории словесности". Вони також можуть бути використані як у викладанні російської літератури, так і під час вивчення різних тем загального мовознавства і стилістики російської мови.

На захист вносяться такі положення:

I. Лінгвокогнітивне утворення "поезія-МС" породжується у процесі взаємодії трьох факторів – поета як носія знань про світ і

моєу, мови як самостійної системи моделювання і як функції людини, дійсності як іманентної сутності і як об'єкта образного пізнання.

2. Модель світу в поезії має трирівневу структуру, яка утворена різноманітними співвіднесеннями вербального, когнітивного та онтологічного компонентів моделі.

3. Основоу поезії-МС є поетична модель світу – сукупність поетичних об'єктів /що походять від різних денотатів/, охоплених єдиним принципом світобачення.

Одиницею поетичної МС є поетичне слово, що моделює антропоморфний образ речі. Семантичною основою поетичного слова служить принцип синекдохи, ускладнений метафорою та метонімією.

Механізмом створення поетичної МС виступає поетична мова – система моделювання, яка характеризується єдиною внутрішньою формою /онтологічною ідеєю/, породжує тавтологічні номінації, має здатність до саморозвитку та детермінує логіку розвитку образної теми.

4. Поетична модель виникає у структурі поетичної діяльності, яка підпорядковується універсальним закономірностям співвіднесення "мовного" та "людського" в ідіостилі. Еволюція останнього відбувається шляхом конкуренції та змінюваності різних типів мовлення /мовлення мови і мовлення поета /, що походять від логоморфної та антропоморфної МС. Суб'єктом логоморфної МС виступає мова як апріорна класифікаційна система. Логоморфна модель продукує текстоцентричне бачення світу, яке реалізується у заданій сукупності семантичних точок зору. Антропоморфна МС, суб'єктом якої є поет, продукує когнітивне бачення світу, що втілюється в егоцентричній мові – вербальній моделі індивідуальної свідомості.

5. У процесі ідіостильової трансформації мова логоморфної МС та мова антропоморфної МС співвідносяться як семіотичні сутності. Характер семіотичних операцій між мовленням мови і мовленням поета визначає напрямок еволюції ідіостилів стосовно шкали простота/складність. У поезії Пастернака протиставлення цих моделей як самостійних знакових утворень завершилось їхнім злиттям як адекватного знака та індивідуального смислу. У поезії Мандельштама тексти традиційною мовою поступалися місцем егоцентричним висловлюванням.

6. Полістилістична модель світу втілює у собі властивості поетичної моделі /тотальна єдність поетичної реальності/, антропоморфної моделі /когнітивна обумовленість мовних виразів/ та логоморфної моделі /вербальна класифікація світу/. Полістилістична МС створюється засобами полістилістичного лексикону – мови, яка за допомогою системи універсальних опозицій відтворює структуру індивідуального світобачення. Полістилістичний лексикон реалізується у текстових стратегіях /принципах моделювання/, якими опосередковуються ціннісні установки поета.

7. Індивідуальна МС має статус репрезентативного тексту поета. Компонентами цієї моделі є інтенціональний фактор, певна система еталонів та прийоми корекції буденні картини світу. У контексті індивідуальної творчості полістилістичний лексикон опиняється у конкретних прагматичних координатах, інтерпретується сукупністю когнітивних смислів.

Апробація роботи. Основні положення дисертації доповідались та обговорювались на засіданнях Вченої ради і Відділу російської мови Інституту мовознавства ім.О.О.Потебні НАН України. Теоретичні та практичні результати дослідження викладались у доповідях

на XI Міжнародному з'їзді славістів /Братислава, 1993/, на наукових конференціях, симпозіумах, читаннях /Кіровоград, 1987; Вінниця, 1988; Одеса, 1989; Київ, 1989, 1991, 1993; Дрогобич, 1990; Ленінград, 1990; Пермь, 1990; Херсон, 1991; Харків, 1991, 1993, 1995; Саратов, 1992; Кривий Ріг, 1995/. Різні аспекти досліджуваної проблеми відображено у 37 публікаціях.

Зміст роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів та списку використаної літератури.

У вступі обгрунтовано актуальність і новизну роботи, сформульовано мету та завдання дисертації, визначено матеріал і методи дослідження, його теоретичне й практичне значення, подано перелік положень, що виносяться на захист.

Перший розділ "Поетія і світ /поетична модель світу/" присвячено дослідженню структурно значущого фактора поезії – поетичної МС.

У підвалинах поезії-МС лежить такий інваріант, як принцип поетичного світобачення. Останній формує семантичне ядро поезії, репрезентує її онтологічні параметри, є уособленням "поетичної ідеї". Категорія поетичного світобачення виявляється на трьох рівнях – у поетичному слові /П/, поетичній моделі світу /ПМС/ та поетичній мові /ПМ/.

I. Змістом П є поетичний об'єкт. Структура П як номінативного засобу зумовлена особливостями поетичної гносеології. Поетичний погляд на світ позначений граничним зближенням мовця та предмета мовлення: з об'єкта виникає суб'єкт. Будь-яка номінація, що є свідченням особистого авторського сприйняття, виступає частиною повного /в ідеалі/ опису об'єкта та служить його /опису/ субституттом. Тому можна відзначити таку функцію поезії як систе-

ми моделювання: індуктивність поетичного об'єкта /редукція його до будь-якої ознаки/ та синекдохічність П /слово, що не вичерпує об'єкта номінації/. П – це менше, ніж слово, оскільки у зіставленні з його загальномовним еквівалентом виявляється ненакладання семантичного образу в П на предметне уявлення; але водночас П – це більше, ніж звичайне слово, бо воно не лише інакомовно позначає об'єкт, а й моделює процес його пізнання, а також містить у собі інформацію про стан поета, створюючи у підсумку "порівняно широке значення за допомогою одиничного словесного образу" /О.О.Потебня/. Той елемент семантики слова, що містить у собі точку зору поета на світ, є внутрішньою формою слова. Саме внутрішня форма, яка є осереддям поетичного в мові та мовного в поезії, надає слову статусу поетичної номінації. Отже, у структурі П наявна певна семантична дистанція – між значенням та смыслом, денотативним компонентом та внутрішньою формою. Відношення між ними будуться за принципом "ціле /частина" /частина стає цілим і навпаки/, у результаті чого пряма номінація стає інакомовною, а вичерпна – неповною. Залежно від способу взаємодії внутрішньої форми та значення слова виділяється кілька типів П. Найпростішим серед них є синекдоха, яка ідентифікує предмет мовлення за індивідуалізованою ознакою. Саме синекдоха найповніше втілює первісну здатність слова до роздрібнення об'єктів реального світу, і тому вона стає підвалиною інших семантичних механізмів поетичної інакомовності – метафори і метонімії: принцип синекдохи є засобом розчленування об'єкта, а метафора і метонімія – способами позначення /поряд з прямим/ синекдохічної ознаки. Тому універсальна модель П може бути описана як слово, семантика якого породжується у взаємодії різних принципів моделювання – ракур-

сів бачення об'єкта та способів його номінації, тобто як динамічна триєдність синекдоха-метафора-метонімія. Отже, Ц реалізується у таких варіантах: синекдоха, метафора, метонімія, метафора-синекдоха, метафора-метонімія, метонімія-синекдоха.

Внутрішньою формою синекдохи є слово, що позначає цілий об'єкт, частиною опису якого слугує синекдоха. Проте поетична синекдоха прагне звільнитися від своєї внутрішньої форми та перестати бути синекдохом: вона моделює поглинення цілого об'єкта його частиною /"Лес стянут по горлу петлею пернатых Голтаней"; "Зрачок приник к земле оконниц" – Пастернак/.

Внутрішньою формою однослівної метафори є денотативне значення слова, крізь призму /фільтр/ якого проглядається текстовий денотат слова /"Это диск одичалый, рога истесав Об ограды, крушил палисад" – Пастернак/. Цей тип Ц також є синекдохічним: метафора моделює об'єкт, денотатом якого виявляється ознака, притаманна лише перетину двох денотатів. Тобто внутрішня форма метафори не поглинається значенням, як у випадку синекдохи, а сама стає значенням слова.

Метонімія – це синекдоха навпаки, вона моделює динамічний перехід від цілого до його частини, позначаючи не лише щось суміжне своєму денотату, а й те, що є меншим за своїм масштабом /"Канарейка об оумерки кляв свой стачивала" – Пастернак/.

Метафора-синекдоха: "Плоскою грудью подростка Небо ночное весной" /Пастернак/. Тут на перетині двох векторів синекдохізації /грудь як небо та небо як грудь/ моделюється об'єкт, одна сторона якого /грудь/ є метафоричною деталлю іншої /небо/, що, в свою чергу, стає метафорою-синекдохом об'єкта подросток, при чому синекдоха якого /грудь/ наявна в контексті.

Метафора-метонімія позначає два об'єкти, що ставть подібними через їх просторову суміжність: "Но в чайной, где черные вишни глядят из глазниц и из мисок" /Пастернак/. Вона створюється як результат взаємонакладання двох вербальних моделей, в одній з яких /метафора/ внутрішньою формою є пряме значення слова /денотат лексики вишни/, а в іншій /метонімія/ - метонімічно позначений об'єкт, який угадується за словом. Тобто вишни - це і власне "вишни", і "глаза", а також "вишни, отраженные в глазах".

Метонімія-синекдоха утворюється сполученням двох слів, що позначають різні за своїм масштабом об'єкти: "Там детство рождественской ельи топорщится" /Пастернак/. Рождественская ель стає метонімічною синекдохой детства, позначаючи щось більше, ніж завжди, а детство - метонімією рождественской ели, позначаючи те, що є суміжним та меншим. Кожний компонент метонімії-синекдохи виконує функцію внутрішньої форми іншого компонента, що, зрештов, породжує об'єкт, в якому ціле прагне влітись в одну з своїх частин, а частина стає універсальним образом всього цілого.

2. В основі ПМС лежать семантичні версії об'єктів, що виникли як результат дії різних способів структуризації світу /див. вище/. Сама ж модель виникає із взаємотяжіння подібних /суміжних образів різних об'єктів. Так поступово формується семантична домінанта, яка досить однобічним способом утворює поетичну модель світу. І так досягається мета поета, про яку В.Думбольдт писав: "Поет, виходячи з будь-якого об'єкта, завжди прагне того, щоб ...охопити з повнотою усе коло споріднених з ним явищ". Отже, ПМС твориться шляхом однотипного позначення певної сукупності об'єктів; це набір денотатів, онтологічні відмінності яких долаються єдиним принципом їх кодування. Це одне й те саме, побачене

в різних об'єктах, або це різні об'єкти, побачені в єдиному ракурсі, крізь одну семантичну призму.

Визначення ПМС містить у собі два аспекти – онтологічний та гносеологічний: що – те подібне /однакове/, що приписується різним об'єктам, та як – ракурс світобачення. Спосіб їх співвідношення в конкретній моделі зумовлює її структуру, а також визначає форму буття принципу кодування світу. Переважання гносеологічного компонента означає, що цей принцип існує на метамовному рівні -- йдеться про певну ідею світу, яка втілюється у сукупності метонімічно пов'язаних образів. Онтологічна орієнтація ПМС означає локалізацію цього принципу на власне мовному рівні -- йдеться про образ певної конфігурації, котрим поет "наситчує" світ навколо себе, що обумовлює метафоричну зв'язність образів усередині ПМС.

У підвалинах ПМС метафоричної структури лежить образ-метафоризатор як "постійний присудок до перемінних підметів" /О.О.Потебня/. Він редукує різні денотати до семантично подібних образів, створюючи замкнуту, з єдиною вихідною точкою, модель. Пор. ПМС "Мир – Свеча" у Пастернака: "Горят, закапанне воском, Цвети"; "И пионы, как сальные свечки"; "Трепещ, как стеарин, Создали мандарины Красным воском лед витрин"; "Прибой на офанкса не жалет свеч"; або ПМС "Мир-Узор" у Мандельштама: "На темном небе, как узор, Деревья траурные вышиты"; "Нерешительная рука эти вывела облака. И печальный встречает взор Остуманенный их узор"; "И на стекле не проведешь Узора спящими губами".

При створенні метонімічної моделі панує лише певний принцип світобачення – семантична призма, що породжує різноманітні образи. Якщо структуру метафоричної ПМС визначає співвідношення між одним ключовим словом та потенційно безмежною кількістю денотатів, унаслідок чого різноманіття реального пейзажу співвідноситься

ся з одним універсальним образом, то в метонімічній моделі один і той самий денотат /сигніфікат/ трансформується в різні образи. Пор. ПМС "Мир – Пища" у Пастернака: "пиво", "белок", "вафли", "рассол" /морская волна/; або модель "Тяжелый мир" у Мандельштама: "слитки ночей", "железные шары воздуха", "воды тяжелый изумруд", "звездные гири".

3. Концепція поетичної мови виростає з концепції ПМС, а саме: поетична модель, інтерпретована в динамічному, процесуальному аспекті, і є ПМ – "духлива мова образів", за визначенням Пастернака. І навпаки, ПМ, що сприймається у вигляді замкнутого та недухомого кола подібних/суміжних номінацій, є ПМС. Це обумовлює певні структурні ознаки ПМ: наявність у неї єдиного смислового центру та здатність до саморозвитку. Таке трактування поетичної мови є відмінним від методів Ю дослідження в сучасній лінгвістичній поетиці. Там концепція ПМ будується "знизу" – залежно від властивостей мовних одиниць, яким надається статус поетичних. Саме в контексті такого підходу стає можливим питання: Чим відрізняється ПМ ХХ століття від ПМ ХІХ століття? Якщо ж поставити питання інакше: Що таке ПМ взагалі? – то тоді факт еволюції лексики та фоно-граматичних особливостей ПМ виявиться нерелевантним значущим для визначення ПМ виявиться пошук Ю семантичного ядра. Під цим кутом зору ПМ є системою моделювання, якій притаманні такі властивості:

– наявність єдиної внутрішньої форми /загальної семантики номінацій/, яка урізноманітнюється у семантиці /внутрішній формі/ похідних від неї ПС. Зважаючи на існування двох типів поетичних моделей, внутрішньою формою ПМ може виступати і ключова метафора /яка обумовлює певну амплітуду уподібнень та аналогій, породжу-

вчи часткові метафори/, і певне ціле /що завжди знаходить собі вираження, але не має постійної зовнішньої форми/;

- тавтологічність, принципова взаємозамінність одиниць ПМ, прихат ідеї мови над її реалізацією. Взаємозамінність одиниць ПМ веде до їхньої взаємної нейтралізації. Необхідним залишається одне: щоб у кожній наступній номінації – заради збереження єдності поетичного світобачення – відтворювалася б внутрішня форма в цілому; і навпаки, у контексті всієї ПМС відносно байдуже, який саме денотат буде трансформований ключовим словом або яке ще вербальне втілення знайде метонімічний принцип. ПМ крізь призму своєї внутрішньої форми – це більше ідея мови /її онтологічна схильність/, ніж мова як сукупність її засобів;

- здатність ПМ до саморозвитку, до втілення у все нових номінаціях при незмінності внутрішньої форми мови. У поезії, по В.Гумбольдту, "перше слово вже передбачає існування всієї мови": першопоштовком, який дає початок поетичній мові, служить творення ПС, в якому вже звучить /у його внутрішній формі/ мова в цілому, а далі метов ПМ стає її власний саморозвиток. Отже, ПМ – це мова, що сама рухається, сама розвивається, сама зростає зі своєї внутрішньої форми, це мова, яка містить у собі свій внутрішній принцип розвитку;

- здатність ПМ детермінувати логіку індивідуального світобачення, траєкторію розвитку образної теми. Так, розбортання пастернаківської моделі "Мир – Пища" як процес самозростання ПМ супроводжується посиленням "сліпоты" поета: його свідомість усе більше зумовлюється не буттям, а мовою, яка, неначе Муза, диктує йому вірш. Перші одиниці цієї ПМ ще несуть на собі відбиток авторської інтенції та мають своїм джерелом враження від споглядан-

ня реального світу; відповідно до цього вони створені засобами метафори-метонімії, яка передбачає наявність виразного онтологічного мотиву для породження образу /"Он солнцем давится взаглот... И рвет, как розовую семгу"; "Свежо, как семга, солнце, в лед Садысь"/. Але далі "значення не стільки знаходяться у досвіді, скільки нав'язуються йому" /Е.Сепір/: визначальним фактором стає вже не реальна сумішність об'єктів, яка викликає їхнє взаємопроникнення, а метонімічний потенціал мови у втіленні даної теми /луч солнца - "лимонный морс", "жиза яйца"/. Тобто саморозвиток ІМ пов'язаний із зміною ролі її одиниць: від функції засобів фіксації індивідуальних асоціацій до функції об'єктивних алгоритмів втілення внутрішньої форми поетичної мови.

У ІМ зафіксований механізм внутрішньої трансформації ідіостилю, який діє поза стосунками поета з відбитою у "загальній" мові буденною картиною світу. Ці стосунки можуть еволюціонувати до полюса гармонізації індивідуальних смислів із звичними мовними уявленнями /Пастернак/; або до полюса егоцентричної семантики, до створення альтернативної, власної мови /Мандельштам/. Незважаючи на ці відмінності, саморозвиток ІМ в обох випадках призводить до смислової та стилістичної складності вербального вираження. У випадку Пастернака зазначена тенденція: втілюється у вигляді немотивованих метафор, у загальному контексті його пізньої творчості, позначеної ідеалами простоти і зрозумілості. У випадку пізнього Мандельштама свідомі прагнення поета до створення семантично замкнутої поетичної системи існують поряд з еволюцією до виражальної складності, яка породжується іманентним розвитком ІМ. Наприклад, механізмом розгортання мандельштамівської моделі "Мир - Пища" є рух від онтологічно адекватних метафор /"море -

вино", "соль звезд", "молоко звезд"/ до метафор, адекватних лише внутрішній формі ІМ – ідеї "кулінарної прелести мира": "лімонная Нева", "астраханская икра асфальта", "стихов виноградное мясо", "воздушная слоба". Те ж саме спостерігається і в метонімічній моделі "Твердый мир". У ранніх текстах ознака твердості реалізується у традиційних образах /"Синекций хрусталь", "бледно-голубая эмаль"/. Але у подальшому Мандельштама починають цікавити саме "системно-мовні" питання: його номінативна діяльність спрямовується не стільки на поетичну інтерпретацію об'єктів неба і воздуху, скільки на збереження та варіювання внутрішньої форми ІМ: "граненный воздух", "небесная корка", "дощатый воздух", "углы неба".

4. Реконструйована вище модель поетичного світу є потенційно схильною до подвійної реалізації. Ця подвійність виявляється при зіставленні ідіостилів Пастернака і Мандельштама та, зокрема, знаходить своє втілення:

– у способах номінації об'єктів. Слово Пастернака – це синекдоха: пастернаківський об'єкт "розбитий на шматки синекдохами", /Р.Якобсон/. Пор.: "Ветер розу пробует Приподнять по просьбе Губ, волос и обуви, Подолов и прозвищ". Слово Мандельштама – це епітет. Він немов би зраджує своїй частині мови, ставши іменником і перетворюючись у синекдоху вже названого об'єкта /"ширмаши", "подушковачный лес", "черное солнце"/. Синекдоха у Пастернака модифікує інші типи ІС /див.вище/. Так само і модель "сполучення з епітетом" у Мандельштама реалізує кілька типів номінацій – екстенціональну /"тихий звук", "тонкий луч", "легкая шаль"/, метонімічну /"страшные глаза", "душный сумрак", "близкое небо"/ та інтенціональну /"жаркая могила", "черный ветер", "горячий снег"/. У майже повній відсутності епітетів у Пастерна-

ка та синекдох у Манделштама виявляються різні принципи поетичного моделювання. Вербальне відображення світу починається з його роздрібнення, саме тому загальний принцип мовного моделювання визначається як "синекдохізація". Пастернак – це апріорна синекдохізація світу: він не характеризує попередньо прямо названий об'єкт, а відразу зображує його "шматками", взагалі нейтралізуючи різницю між цілим та його частиною. Манделштам – це апостеріорна синекдохізація: він не розтинає об'єкт на безліч смислових іпостасей, а виділяє його субстанціональні, суттєві ознаки: якщо сонце /солнечний луч/ у Пастернака роздрібнюється на цілий калейдоскоп кулінарних образів /"рыбий жир", "лимонный морс", "желатин", "сало", "жиза яйца", "масло"/, то у Манделштама воно завжди "черное";

– у переважанні різних типів ПС та поетичних об'єктів. Вектор моделювання пастернаківської поезії створений трьома домінантами – синекдохічною, метонімічною та метафоричною. Шість типів ПС, наявних у його ідіостилі, являють собою шість механізмів перетворення буденної картини світу в поетичну модель. Тому предметний світ поезії Пастернака складається з об'єктів, які існують у суміжному просторі /пор.метафору-метонімію: дождь – "косые картины", "уголь по рисунку", "ливень плетнем", "ливень холодных локтей", "гребень ливня", "латынь ливня"/; об'єктів, які виявляються за непрямыми, метонімічними ознаками /ветер: "Рассвет расколыхнет свечу", "Он налипает билетом к стене, "Налетела таня"/ і створюються засобами метонімії та метонімії-синекдохи; об'єктів, які не мають нічого спільного з відповідними реальними денотатами: у Пастернака – шляхом використання метафори та метафори-синекдохи – відсутні, наприклад, водны /"пиво", "ваф-

ли", "білок"/, листя /"губи", "язк", "олово"/, гоги /"кадила", "постель", "уши"/ тощо. Суто метафорична домінанта мандельштамівської поезії втілюється в існуванні лише метафорично створених об'єктів /звезда - "булавки золотые", "соль звезд", "канцелярские птички", "золотые жиры"; облако - "стеклянное блюдо", "сланец", "черные носилки"; водна - "рытвина", "лестница", "хрусталь"/.

У процесі творення ПМС, розгортання ПМ різним чином взаємодіють фактори позасуб'єктного та антропоморфного, конвенціонального та інтенціонального, семантичного та інтенціонального. Тобто поетична діяльність здійснюється у вербально-когнітивному просторі. Тому у другому розділі "Поет і мова /антропоморфна і логоморфна моделі світу/" основою аналізу поезії-МС є диференціація суб'єкта моделі на двох "авторів" - поета і мову. Відповідно виділяються мовлення поета і мовлення мови. Як компоненти вербально-розумової діяльності суб'єкта моделі вони співвідносяться з антропоморфною та логоморфною МС /АМС і ЛМС/, ставчи засобами їх створення. Основою ЛМС виступає мова як самостійна система моделювання, яка нав'язує поетові певні семантичні точки зору на світ. АМС відображає когнітивні структури свідомості та реалізується в егоцентричній мові поета.

Таким чином, ідіостиль створюється різними дискурсами, що походять від АМС та ЛМС. Еволюція ідіостилу відбувається внаслідок зміни стосунків між мовою та поетом, тобто шляхом взаємодії та конкуренції мовлення мови та мовлення поета, ЛМС та АМС. Отже, категорія "поет і мова" виступає як універсальна рушійна сила поетичних змін. Ця категорія виявляє себе відразу, з перших кроків творця. Останній нашоується на мову як на інтелектуаль-

ний феномен, що розвивається за своїми внутрішніми законами, як на фактор тиранії – мовну модель світу, що є обов'язковою для кожного носія мови.

"Письменник – це людина, для якої мова постає як проблема" /Р.Барт/. Творчі шляхи Пастернака та Мандельштама репрезентують два способи вирішення цієї проблеми. Її сутність полягає у певному протиріччі між "мовним" та "людським" баченням світу: ми мислимо як Коперник, але говоримо мовою Птолемея. Поезія "мовою Птолемея" передбачає конвенціональну вербалізацію універсальних смислів, орієнтацію на реальну онтологію та авторитетні тексти. Поезія "мовою Коперника" – це суб'єктивна, нестійка вербалізація індивідуальних смислів та повторне наречення предметів.

Мова Птолемея /ЛМС/ та мова Коперника /АМС/ співвідносяться як знакові сутності. Характер семіотичних операцій між ЛМС та АМС визначає напрямок еволюції ідіостилю стосовно шкали простота/ складність. Шлях Пастернака – від протиставлення мови Птолемея та мови Коперника до їх злиття як знака і смислу. Шлях Мандельштама – від письма мовою Птолемея до заміни її мовою Коперника.

І. У ранній поезії Пастернака панує мова особистих одкровень, що передбачає релятивізацію зв'язку між оловом та предметом. Проте прагнення говорити всупереч мові Птолемея не минає безслідно: хисткість власної мовної системи таки змушує молодого поета звертатися до загальної мови як універсального засобу описувати світ та джерела авторитетних суджень. По-перше, Пастернак використовує "онтологічну" придатність практичної мови /ЛМС/ – максимальну адекватність її виразів зовнішній картині світу. Тому тут несуттєвою виявляється проблема вишукування незвичних засобів ви-

раження: "Тот горизонт горнозаводский Театров, башен, боен, почт"; "Копались щиплята в кустах георгин, Сверчки и стрекозы, как чашки, тикали". По-друге, ранній Пастернак звертається до "ідеології" буденної мови, до розхожих істин, які закарбувалися у ній. Мовна еманация асоціацій не може відбуватися безперервно: в паузах між викидами внутрішньої енергії, коли у молодого поета виникають мовні утруднення, з'являються ці цілком вже готові вирази: "Бывало, лишь рядом усядусь - И крышка"; "Отказ - полное прощанья. Все ясно. Мы квиты".

Образу практичної мови у раннього Пастернака протистоїть особиста мова поета, вербальна модель його свідомості - егоцентрична мова. Остання - це мовлення собі, яке не передбачає іншої людини /уявного слухача/; у цьому мовленні "немає слів в їх звичайному стані" /Н.І.Шипкін/. Прагнення говорити "своїми словами" провокує сплеск розумової діяльності, що знаходить вираження у незвичайних словах - неточних, приблизних, ідіоматичних номінаціях; поет виражає себе різноманітними мовними іграми, які створюють АМС та різним чином опіввідносяться з невербальною сферою свідомості. Серед цих ігор - "ерративна мова", яка виникає з глухого, ще невиразного невдоволення поета загальною мовою: "подонки творенья"; "плумба дождей"; "черты твои в зеркале сбочны"; "конь оглушал завушиной"; "випадкова мова" - мова невизначеностей, попередніх /суміжних/ номінацій /"Века пожирая, стояли шпандеры бессонниц"/ та алогічних образів порівнянь /"замысел, как кожа индейца"; "тень, пьяная, как пространство"/; "диффузна мова", яка відображає мерехтливість, континуальність потоку мислення, багато фрагментів якого однозначно не вербалізуються. Звідси - уривчастість егоцентричної мови, перебудова її на ходу, що

є аналогом обдумування про себе. Пор.: "Пока в Дарьял, как к другу, вхож, Как в ад, в цейхауз и в арсенал, Я жизнь, как Лермонтова дрожь, Как губы в вермут окунал"; і нарешті, "редукована мова", слово якої стосовно розумового змісту, що стоїть за ним, виявляє себе як слово ключове, що виступає як особистий авторський символ для певного асоціативного комплексу: "Бывало, вся жизнь моя - в шарфе"; "Чтоб разрядиться, мне Не так уж много надо, - Довольно мух в окне".

2. Із взаємовіддзеркалення ранніх текстів Пастернака та Мандельштама виникають образи їхньої пізньої творчості: молодий Пастернак передбачив досягнення пізньої поезії Мандельштама, Готрий, в свою чергу, немовби визначив шляхи трансформації поетичної системи свого колеги. Дзеркальність еволюції двох поетів має джерелом одну й ту саму життєву ідею. Обидва на початку своєї творчості стали перед альтернативою "думка чи текст", яку розв'язували різним чином. Пастернак віддав перевагу думці, а Мандельштам - тексту, що дало початок розвитку контрастних поетичних ідіостилів.

Ранній поезії Пастернака передувало словесне мовчання: "перша моя книжка, зазначав поет, не лише перший друкований крок, але й перший крок взагалі. Інші починали дітьми; так, як починав я в музиці. Інші знають класиків". Композиторський період Пастернака завершився неповним оволодінням музичною технікою. Поетичний розпочався за майже повної відсутності техніки віршової. Та невисловлене мовою музики досягло критичної маси і вимагало свого втілення. Тому проблема віршування тут відступила: перевагу отримала орієнтація на породження АМС, а не на відтворення ЛМС у вигляді авторитетних текстових моделей, наслідком чого і стала наявність кількох егоцентричних мов, що з різною адекватністю

описували структури індивідуальної свідомості. Іншими були джерела ранньої поезії Мандельштама. Він не був самоучкою і, на відміну від Пастернака, "знав класиків". Отже, Мандельштам віддав перевагу "тексту", що означало наслідування випробуваних засобів конструювання ЛМС у поезії. Таким "текстом" для нього стала логоморфна модель у двох різновидах - символістському та античному. Тому Мандельштаму не була потрібна власна - егоцентрична - мова. Темою поета-неофіта стало автономне буття традиційної поетичної мови - її сталій лексичний склад, індіферентний до змісту вірша спосіб писання цією мовою та світовідчуття, зафіксоване в мовних структурах. Саме мова, як зазначав М.Гумільов, надихала поета, який вчився її найскладніших зворотів. З одного боку, експансія символістського дискурсу з його абстрактною лексикою, що не придатна для відтворення фактичної дійсності, втілювалась в образах дематеріалізованого, фантомного світу: "Чуть мерцает призрачная сцена"; "прозрачно-серая весна"; "В Петрополе прозрачном мы умрем"; "прозрачные звезды". З іншого боку, ідеологія античного тексту /любов людини до навколишнього світу/ принесла до ранньої поезії Мандельштама тему світу, який сприймається усіма п'ятьма чуттями. Звідси - пристрасть до конкретних, предметних образів /"Как прялка, стоит тишина"; "и сирень бензином пахнет/; прагнення до матеріалізації "ефірних" станів /небо - "бледно-голубая эмаль"; воздух - "граненный"; "густой, как земля"/; моделювання чуттєвого сприйняття об'єктів реального світу /зима - "душистое с корицей вино"; воздух - "шерсть"; ветер - "осенний шелк"; "шероховатая поверхность морей"/.

Якщо ранній пастернаківський період завершується створенням двох мовних систем, які не перетинаються та мають різні об'єкти

моделювання, то Мандельштам, навпаки, прагне якнайповніше використати семантичний потенціал мови, що надана йому поетичною традицією, та індивідуально опанувати існуючу мовну класифікацію світу. Відповідно створюється одна мовна система, позначена широким діапазоном моделювання.

3. Напередодні ідіостильового зламу від простоти до складності і навпаки, поетичні системи Пастернака та Мандельштама вглядали таким чином. У першого все ще попереду /мовив слово собі та про себе, але залишилось сказати слово про світ та звернутися до людей/; у другого багато чого вже позаду /повністю вивчена метакультурна мова/. Поезії раннього Пастернака, який розроблював мовну ієрархію індивідуальних смислів, бракує елементів ЛМС - виразів загальної мови та предметності, речовинності. У раннього Мандельштама - надлишок мови і світу та явний брак індивідуальної семантики. Так у поетичних системах, що вже досягли межі самоорганізації, зароджувалися тенденції їх перебудови. У Пастернака такою тенденцією виявився рух до індивідуального опанування ЛМС; у Мандельштама, який певною мірою стомився від традиційної мови і вже ретельно ривчав предметну дійсність, наявна еволюція до АМС - до полюса суб'єктивної семантики та смислового конструювання.

Тексти пізнього Пастернака втратили в густоті, але виграли в чистоті, у відсутності зайвого. Для зрілого поета зайвим в його ранній поезії виявилось співіснування двох різних мов. Цей семіотичний механізм було зруйновано, тільки-но поет зрозумів своє естетичне завдання як завдання етичне: розмовляти мовою природи і мовою людей. Нові творчі цілі й спрчинили трансформацію його поезії у напрямку до предметності та вербальності. Злиття із за-

гальною мовою здійснювалось також і раннім Мандельштамом; проте він, як "читаць класиків", вимушений був використовувати цю мову повністю - на рівні знаків /традиційно-поетична лексика/ та на рівні смислів /образи світу/. У Пастернака ж, як спадщина від його ранньої поезії, залишився такий потужний генератор індивідуальних смислів, як система егоцентричної мови. Проте остання, з точки зору нових поетичних цілей, мала суттєву ваду - лексичну аморфність, випадковість та недостатню словесну втіленість думки. З іншого боку, у наявності була концептуально обмежена мова для опису поверхневого шару дійсності та стереотипів буденної свідомості. Таким чином, вербальним аналогом етичного завдання Пастернака стало схрещення цих мов, що репрезентують ЛМС та АМС, як знака і смислу: роль першого виконувала адекватна мова, вирази якої безпосередньо репрезентують позамовну дійсність; а другим компонентом виступила уся внутрішня асоціативна сфера. Адекватна мова у підсумку набула символічної глибини, а егоцентрична семантика отримала стійку знакову реалізацію. Як писав сам Пастернак у 1955 р., "знайдені та надані імена тому чаклунству, яке мучило, викликало вагання та суперечки... Усе розплутано, усе названо, просто, прозоро, курливо".

Зміна мовних орієнтирів у пізній поезії Пастернака підтверджується, зокрема, зміною принципів антропоморфізації природи. У ранній творчості поета цей процес мав насильницький, антропометричний характер: Пастернак нав'язував природі свою мову, намагавшись метонімічно втілитись в усе, що він бачив і чув. Пор.: "волин шлепцями", "твердinya орала", "капель кимтой" - образи природи були відбитком одного першообразу - людини. Пізній Пастернак, навпаки, запозичив мову природи: "Я, писав він у 1948 р., не

знав так добре мови життя, мови неба, мови землі, як знав Їх тепер". Якщо ранній Пастернак, за виразом М.Цветаєвої, залишається в природі у вигляді прикметника, то в його пізніх текстах залишається лише одна природа – у вигляді іменника; поет почав оперувати предметною лексикою, яка стримувала політ його думки удалину і вищ, зосереджуючи її на аксіологічному освоєнні простих, очевидних явищ життя. Так пізній Пастернак пише про "черемуховое свежее мыло", "горшки с левкоем и желтофиолем", "светло-серые пашни", "почки на сучьях". У його пізніх текстах наявний один стан мови: вона репрезентує ЛМС і водночас є адекватною антропоморфній моделі.

Письмо мовою природи у пізнього Пастернака існувало поряд з письмом мовою людей. Звернення до стереотипних виразів значило припинення поетом пошуків альтернативних мовних засобів та давало йому можливість говорити "звичною, рядовою, спокійною мовою". Улюблений жанр пізнього Пастернака, похідний від цієї мови, – це віцверті, майже спонтанні авторські вислови: "Ты жива, ты во мне, ты в груди, Как опора, как друг и как случай"; етичні максими: "Ты понял, что праздность проклятье И счастья без подвига нет"; а також власне пастернаківські афоризми, що органічно вписуються в загальномовну ідіоматику: "Для жизнь без помпы и парада"; "у времени в плену".

4. Пізній Пастернак відмовляється від немотивованого принципу вербалізації розумової сфери, втілюючи її засобами ЛМС. Пізній Манделштам, у свою чергу, відмовляється від традиційних мовленевих моделей та об'єктів поезії: відкидаються універсальні стильові форми, на спад іде предметна насиченість текстів, і самі теми віршів уже не пов'язані з різними культурними структурами, а

виникають з непередбачених вражень, думок, спогадів. Останні й стають концептуальною основою егоцентричної мови пізнього Мандельштама. Пріоритет індивідуальної семантики потяг за собою й вербальне конституювання егоцентричної мови як самостійної семіотичної системи та субстанції АМС. Мандельштамові було від чого відмовлятися – від відтворення престижних об'єктів, від естетичної замкнутості тексту, від прозорих символістських відповідностей. Все це стало фактором формування нового лексику, покликаного моделювати внутрішнє мовлення поета. Егоцентрична мова пізнього Мандельштама складається з сукупності неточних, випадкових, скорочених номінацій, які за принципом віддзеркалення співвідносяться з особистою мовою раннього Пастернака. Проте якщо ідея пастернаківської "випадкової мови" втілюється у семантично спустошеному мовленні, то "випадкова мова" у пізнього Мандельштама – це концентроване, з численними перестрибуваннями через самоочевидне, мовлення. Його необов'язковість лише видається такою; вона виникає внаслідок вилучення попередніх семантичних кроків. Пор.: "Квартира тиха как бумага" /тиша уподібнюється аркушу паперу, який незаповнений віршами/; "воздух... индееет – денежный, обиженный" /денежный – "набитий купюрами", обиженный – "надутий": так створюється образ нерухомого морозного повітря/. Подібні відмінності спостерігаються й на рівні "редукованої мови": у раннього Пастернака одиниці цієї мови мали метаасоціативний характер, тобто були ключовими стосовно асоціативних комплексів; навпаки, у пізнього Мандельштама редуковане слово є метасемантичним – семантичною абрєвіатурою, в якій конденсується смисловий потенціал цілого вербального ряду. Пор. фрагменти з одного вірша: "Усмирен мужской опасный нором, Не звучит утопленница-речь" /утопленница-

речь – смисловий знак рядка твои речи темные глотая /; і далі:
 "Твои речи темные глотая, За тебя кривой воды напьюсь" /кривая –
 "аббревіатура" виразу полумесяц твоб /.

Шлях Пастернака природніший, більш логічний: від особистої мови, вивчення механізмів переходу від образу до слова до вироблення сталих стилістичних форм. Шлях Мандельштама – приклад "неправильної" еволюції: від традиційних фігур мовлення, бездоганної стилістики до створення дифузної системи егоцентричної мови.

Третій розділ "Поет і світ /текстова модель світу/" присвячено реконструкції полістилістичної моделі світу. Остання визнається саме так, виходячи з стилістичних якостей її елементів та синтагматичного принципу її організації. Онтологічно полістилістична МС належить до текстової моделі, що репрезентує індивідуальний образ світу.

Якщо у першому розділі досліджувались універсальні поетичні структури, породження яких не співвідносилося з рівнем конкретних текстових смислів; якщо у другому розділі елементи текстів диференціювалися за ознакою належності до ЛМС та АМС, то у цьому розділі полістилістична структура тексту аналізується як відображення констант світобачення поета, його ціннісних орієнтацій.

У відповідності із загальним спрямуванням дисертації на дослідження поезії як сфери перетину людського та мовного факторів, ідіомоделі описуються як полістилістичні, тобто похідні від тієї мови, яку поети вважали адекватною своєму внутрішньому світові. Для Гумільова, Мандельштама, Пастернака, Северяніна, Хлебнікова, Цветаєвої – поетів, що належали до постсимволістського періоду "срібного віку" російської літератури, такою мовою виявився полістилістичний лексикон /ЛД/ – підсумок розвитку та результат оцін-

ки поетами різних поетичних систем у зіставленні з практичною мовою.

Полістилістичний лексикон – це мова, за допомогою якої поети втілювали інваріантні теми постсимволізму – єдність духу та матерії, високого та низького, простору та часу, побуту та буття. Функція ПЛ – бути мовою індивідуальної моделі світу. Остання крізь призму цієї мови виглядає як набір універсальних опозицій, смислова конкретизація та стилістичне розгортання яких обумовлені ціннісними установками суб'єкта МС та контекстом генезису моделі.

I. Методологія дисертації передбачає аналіз поезії як з боку мови, так і з боку поета. З точки зору першого підходу ПЛ є не лише кодом, але й певним неминучим повідомленням – тим, чого, за виразом Р.Якобсона, не можна не сказати, користуючись даною мовою. Тому у першій частині розділу аналіз текстів обраних поетів спрямований на виявлення універсальних принципів побудування полістилістичної МС, тих текстових прийомів, якими неминуче опосередковується відтворення дійсності за допомогою різностильових засобів.

Семантичною функцією тексту, у якому взаємодіють одиниці ПЛ, є функція породження, а тип подібного тексту /відривка тексту/ є різновидом стилістичного контексту. Стилійстичний контекст створюється сполученням стилістичних контрастів; це сфера, у межах якої стилістичні опозиції лексем стають естетично значущими, завершуючись смисловою актуалізацією та експресивною транспозицією компонентів контексту. У координатах стилістичного контексту наявні кілька принципів використання ПЛ, які репрезентують способи створення полістилістичної МС: – стилістичні засоби протиставля-

ється або як різні точки зору на один і той самий об'єкт, або як вербалізатори контрастних світів;—мовні одиниці одного стилістичного шару використовуються як засіб та мета семантико—стилістичної трансформації одиниць іншого шару.

Ці принципи виявляють потенціал ПЛ: здатність моделювати поетичні світи двох структур — аналітичної та синтетичної. Останні структури неминуче вибудовує кожен з поетів, хто сорає ПЛ.

Аналітичний принцип реалізується у послідовному моделюванні світів, протилежних за своєю семантикою, які кодуються в різних стилістичних позиціях; а також у моделюванні об'єкта, сутність якого виявляється у протиставленні ціннісно різних точок зору на нього. Семантика світу антиномій є похідною від структурно—функціональних ознак стилістичного контексту, що моделює аналітичну МС: подібний контекст позначений відношеннями контрасту між різностильовими лексемами, що мають еквівалентний стилістичний потенціал.

Контекст, що моделює антиномічний простір, примушує поета до опозитивного світобачення: семантика створеного автором універсуму характеризується співіснуванням у ньому естетично та етично протилежних об'єктів. Як засіб конструювання подібної МС використовується прийом просторового аналітизму: осягнення світу в його крайніх точках /"Я помню грязный двор. Внизу был винный погреб, А из чердачных створ Виднелся гор апокриф" — Пастернак/; та ціннісне розшарування світу /"В мире, где все — Плесень и плюц, Знаю: один Ты — равносущ мне" — Цветаева; "Крылатый дух вечернего собора Чулунный взгляд косит на пулемета" — Хлебников/; а також прийом просторового синтетизму: проєкція на одну площину поетичного світу об'єктів, що протистоять в опозиції високє/буден-

не/"Глядели в даль заплаканные очи, И женский плач мешался с пением муз" - Мандельштам; "И взамен камор - хоромы, И на чердаке - чертог" - Пастернак/.

Джерелом аналітичної моделі слугує також контекст стилістичного перекодування: формування кількох вербальних інтерпретацій одного об'єкта. Тут знаходить своє втілення така важлива лінгвопрагматична властивість індивідуальної МС, як поліетоцентризм, тобто усвідомлення поетом відносності кожної художньої мови, кожної точки зору окремо, що породжує прагнення описати усі можливі стани дійсності шляхом її багатокодового відображення. У такому спосіб у поетичному тексті конструється "розсіяний" у просторі суб'єкт: присвоюючи ім'я "Я", що допускає перемінні референти, поет розщеплює його на кілька суб'єктів, кожен з яких проєктує об'єкт моделювання на свою ієрархію цінностей. Носіями цих ієрархій є різні стилістичні системи - розмовна, загальнокнижна, традиційно-поетична, архаїчна, що виступають як моделі певних аксіологічних структур.

Стилістичне перекодування трансформує референційний статус слова-об'єкта перекодування: шляхом неодноразового смислового перифразування узуальному позначенню денотата надаються альтернативні значення /різні референційні співвіднесення/, і воно стає знаком "міжсвітових" відношень. Тут, по-перше, наявне таке протиставлення стилістичних позицій, при якому денотат поданий як об'єктивний феномен та як трансформований суб'єктивним сприйняттям образ. Пор.: "И лес раздет и непокрыт, И на Страстях Христовых, Как строй молящихся, стоит Толпой стволос сосновых" /Пастернак/; "Я думал о России, которая сменой тундр, тайги, степей Похожа на один божественно звучащий стих" /Добніков/; "В ней

входили клоквенной трясины, В ней хрусты снежной парусины, В ней тихих крыльев белизна – Архангельская тишина" /Северянин/. Об'єкт перекодування опиняється у точці перетину двох референційних актів – семантичного та інтенціонального. По-друге, об'єкт може проектуватися на два альтернативних світи /відносно актуального/: слову надається подвійний інтенціональний смисл. Пор.: "И осень, дотеле вопившая выпь, Прочистила горло; и поняли мы, Что мы на пиру в вековом прототипе – На пиру Платона во время чумы" /Пастернак/; "Капдуном-то вместо голубя – Порх ! – душа – при вскрытии" /Цветаева/.

Синтетична модель світу створюється шляхом гармонізації різнокодованих світів: референційна семантика стилістичного контексту, що конструє синтетичну структуру, позначена взаємопроникненням ціннісно протилежних об'єктів. Наслідком цього є депоектизація традиційно високих систем та гіперпоектизація буденного, матеріального. При депоектизації об'єкт, ознаки якого традиційно кодується високою лексикою, інтерпретується засобами, що репрезентують буденне світобачення. Пор. ефект сходження до спільного денотата високого та низького, між якими встановлюються відношення вторинної еквівалентності: "Гордо сягающий Весь Млечный Путь – Обуви дерзкой драфта" /Хлебников /; "Ангел в светлой паутине В золотой стоит овчине" /Мандельштам/.

При гіперпоектизації елементи стилістичної системи, що вербалізує світ "найвищих цінностей", проектується на площину буденного /у концептуальному та мовному смислах/ світу, виявляючи його подвійне значення. У подібних полістилістичних моделях між зовнішньо ізольованими сферами прокреслюється "міжсвітова" лінія, за допомогою якої виявляється відповідність реальних об'єктів іде-

альним сутностям, висвічується їх /об'єктів/ символічний зміст, а також нейтралізуються антиномії на зразок естетичне /неестетичне . Наприклад, міжсвітова лінія до біблійного світу задається найменуваннями традиційних релігійних ознак: "Гроза, как жрец, Сожгла сирень И дымом жертвенным застлала Глаза и тучи" /Пастернак/; "Вяз - яростный Авессалом, На пытке vzdыбленная Сосна - ты, уст моих псалом: Горечь рябиновая..." /Цветаева/; архаїчними лексемами-сигналами біблійних мотивів, відзвуки яких породжуються у буденних ситуаціях: "Колосьев нет... их бросил гневно Боже ниц, И на восток уходит беженец" /Хлебников/; "Сеновала древний хаос Защекочет, запорошит" /Мандельштам/.

Полістилістична синтетична структура створюється у контекстах, функція яких полягає у породженні динамічної єдності стилістичної тональності шляхом експресивної транспозиції одного компонента контексту під впливом /ірадіацією/ іншого. Це викликає різні семантичні перетворення. При депозитизації порушується нормативна дистрибуція стилем, і у новій системі семантичних співвідношень змінюється їхнє референційне значення. Гіперпоетизація породжує у "низьких" стилістичних засобах символічну глибину смислу, імпліцитні конотації як семантичний еквівалент трансформації реального світу в альтернативний.

Отже, аналітичний та синтетичний принципи моделювання є тими універсальними призмами, якими опосередковується індивідуальне відтворення дійсності. Вони обумовлюють спосіб конструювання текстового універсуму, а також тип його співвіднесення з можливими поетичними світами. У такий спосіб моделюється простір, різнокодовані компоненти якого перебувають у різноманітних діалогічних стосунках - від статичного протистояння до динамічних взаємопе-

ретворень.

2. З боку поета текстова модель світу досліджується на інших засадах. Уже не тексти, що написані полістилістичним лексиконом, розглядаються як різні МС, а самій індивідуальній моделі світу, що індуктивно реконструюється з багатьох віршів одного автора, надається статус тексту. Як і власне текст, індивідуальна МС виникає у певних інтенціональних координатах, має смислову структуру та відповідний їй принцип мовної організації. Стосовно сукупності окремих текстів індивідуальна модель виконує дві функції. По-перше, як смисловий інваріант, що варіюється конкретними текстами, індивідуальна МС є метатекстом. Зазначена модель – це сфера співвіднесення лексики поета з його прагматиконом, тобто рівень, на якому здійснюється надання ідіостильового смислу мовним виразам, а саме: тут містяться як мотиви вибору поетом даної художньої мови /ПЛ/, так і принципи лінеаризації цієї мови, що відображають індивідуальну аксіологію автора /оскільки один і той самий код здатний втілювати різні МС/. По-друге, як сукупність когнітивних та модальних структур, у яких зафіксовано уявлення поета про світ та взаємодія яких породжує інваріантну – для даної поетичної системи – проєкцію світу, індивідуальна МС виконує також функцію ідеального /найбільш репрезентативного/ тексту поета.

Тому у другій частині третього розділу універсальні конструкції ПЛ проєктуються на ідіостильові контексти та аналізуються як засоби вираження індивідуальних концептуальних систем. Індивідуальна МС описується тут як результат взаємодії цих інтенціонально позначених, аксіологічно освоєних полістилістичних конструкцій: у сфері репрезентативного тексту вони стають його компонентами, сполучаючись як ціннісна установка поета, система

класифікації /набір еталонів/ та прийоми корекції буденної картини світу відповідно до цієї системи.

Пресупозиції репрезентативного тексту Мандельштама /його полістилістичної моделі світу /пов'язані з прагненням поета увести будь-який денотат до образної парадигми. Вони втілюються в архітектонічному баченні світу /МС як ієрархія об'єктів будь-якої цінності/та впливають з базової концепції поета – ідеї синтетичної культури. Цим передумовам відповідає мова, якою написана індивідуальна МС Мандельштама. Такою мовою виявився "алдинський діалект" /як ідіостильовий варіант ПД/ – делокалізований від конкретного культурного простору дискурсу, який містить у собі усе – від архаїзмів до найбуденніших слів, від поетичних ремінісценцій до розмовних зворотів.

Полістилістична МС Мандельштама як репрезентативний текст, що породжує певну кількість конкретних віршів, має вигляд трирівневої ієрархії. Остання містить у собі одиниці "алдинського діалекта", принципи їхньої парадигматичної та синтагматичної організації, а також прийоми інтерпретації. Тому "первинний" текст Мандельштама складається з трьох метатекстових рівнів: базові номінації /рівень тотожностей/; перифрази /рівень інтерпретацій/; перекодування /рівень суміщення перифраз/.

Перший рівень виявляє можливий стилістичний діапазон та потенціал моделювання поезії Мандельштама. Він містить одиниці ПД, організовані за принципом вторинної еквівалентності /пор.: небо – Буонарроти, ствол – арба, могила – погребок, черемуха – звезда, плач – пеньє муз/. Контекстуальна синонімія є фактором продукування різних точок зору на світ крізь призму ПД: культуроцентричне бачення /"А небо, небо – твій Буонарроти"/; знижене бачення

/ "Звезды живут, канцелярские птички" /; об'ємне бачення / "На цепочке кружка-жестянка И глаза застилавший мрак" /.

Рівень перифраз репрезентує інтерпретативні можливості індивідуальної МС поета - її здатність трактувати будь-який об'єкт з неадекватних стилістичних позицій. З одного боку, Мандельштам вписує улюблені ним реалії у традиційні культурні парадигми, надає їм інше вербальне визначення / земля - "тысячелетие распаханной молы"; виноград - "старинная битва, ... Где курчавые всадники бьются"; овцы - "черные халдеи" / . З іншого боку, ідеальним сутностям у відповідність ставляться метонімічні перифрази: жизнь - "замусоленный коран"; красота - "хищный глазомер простого столяра"; время - "скошенный каблук".

Рівень перекодування демонструє спосіб осмислення об'єкта в мандельштамівській МС, що сконструйована засобами метакультурної мови: будь-яка річ /наприклад, звезда/ опиняється у сфері поліваріантного тлумачення, проєктується одночасно на кілька образів світу / "Что, если, вадрогнув неправильно, Мерцающая всегда, Своей булавкой заржавленной Достанет меня звезда?" /.

Репрезентативний текст Пастернака створюється взаємопроникненням кількох концептуально-мовних тем як інваріантів його індивідуальної МС.

Змістом інтенціонального компонента моделі є ставлення Пастернака до дійсності як до свого творіння: поет володіє і усім світом, і усією /полістилістичною/ мовою, необхідною для відтворення цього світу / "В прозрачность заплаканных дней целиком Губами и глаз подыханьем Впиваешься, как в помутнелый флакон С невыдохшимися духами" /.

Когнітивний компонент пастернаківського репрезентативного

тексту співвідноситься з опозицією побут/буття та містить у собі результати ціннісного орієнтування поета: як об'єкти моделювання він обирає глибинні зв'язки буття та нескінченно малі моменти буттєвості /"И забор поражен парадоксом"; "Речь половодья - бред бытия"; "И великой эпохи След на каждом шагу - В толчее, в суматохе, В метках шин на снегу"/.

Аксіологічна структура "ідеального" тексту Пастернака базується на двох константах світосприйняття поета - "єдність різноманітного" та "розкіш низького". Ознакою першої константи є розщеплення єдиного об'єкта на протилежні сутності, а також ототожнення протилежностей. У такий спосіб поет динамізує об'єкт, фіксуєчи його супротивні вияви на шкалі високе /низьке/ "И у туч, громогласных до этого - Фистула и надтреснутый присвист"/, та піддає світ просторовій транспозиції /"С левком Млечный Путь Одной лейкой полит. И близостью чуть-чуть Цветам глаза мозолит"/. Друга константа виявляється в авторському ставленні до неprestижних об'єктів: у його моделі вони підносяться до сонму найвищих цінностей, викликаючи відповідну рефлексію /обожанье/ і витискаючи традиційні об'єкти /расписанье вместо писанья/: "Что в мае, когда поездов расписанье Камышинской веткой читаешь в купе, Оно грандиозней святого писанья...".

Приємом корекції, за допомогою якого створюється індивідуальна МС поета, є константа "делокалізація дійсності". Вона породжує картини світу, що перебуває у стані виривання і тому потребує для свого втілення полістилістичної мови. Зазначена константа реалізується, зокрема, у підстановці одного денотата на місце іншого. Це результат миттєвої фіксації світу, "зміщеного почуттям" /Пастернак/: об'єкт, вихоплений променем індивідуально-

го світосприйняття, замінює звичайний - у цій точці простору - предмет, у свою чергу унесений потоком делекалізації /пор.:

"Где, как обугленные груши, С деревьев тысячи грачей Сорвутся в лужи и обрушат Сухую грусть на дно очей"/.

У висновках роботи здійснюється співвіднесення різних рівнів моделювання у поезії, конструється цілісний об'єкт "поезія-МС".

Модель світу - це статус поезії /від поетичного контексту до ідіостилю/ у лінгвокогнітивній парадигмі.

Поезія-МС породжується у координатах, що визначають зміст і напрямок діяльності поета. Перша координата /онтологічна/ співвідноситься із завданням побудови поетичного світу; друга /вербальна/ - з мовою як універсальною системою моделювання; третя /когнітивна/ - з креативною діяльністю автора.

Поезія-МС - це загальний підсумок діяльності поета - у певних жанрових межах /з метою втілення ідеї "поетичного"/; - по розв'язанню антиномій мова /мислення, індивідуальне/ конвенціональне у мові та мисленні; - по експлікації у тексті констант світобачення та аксіологічних смислів.

Таким чином, поезія-МС має тривірневу будову та диференціюється на поетичну МС, антропоморфну і логоморфну МС, текстову МС. На кожному з цих рівнів поетові притаманний певний образ:

- "виконавець" механізму породження поетичної МС;
- мовна особистість та носій когнітивних структур /АМС і ЛМС/;
- креативна особистість, яка створює тексти /текстова МС/.

На рівні поетичної моделі містяться універсальні текстові структури, розгортання яких не залежить від інтенцій автора і не співвідноситься з індивідуальними смислами. Цей рівень твердо

визначає напрямок поетичної діяльності – від пріоритету змісту до пріоритету форми, від екстенціональності до інтенціональності, від інтенції до конвенції.

Рівень логоморфної та антропоморфної моделей складають вербальні структури, що репрезентують "мовну" та "людську" точки зору на світ. На цьому рівні визначаються різні напрямки трансформації ідіостилю – від простоти до складності /Мандельштам/ та від складності до простоти /Пастернак/.

Рівень текстової моделі репрезентує індивідуальний образ світу, індивідуальний метатекст поета, аксіологічні та естетичні параметри авторської свідомості. Лінгвоконцептуальні опозиції, що створюють цей рівень, найменш жорстко детермінують поетичну діяльність; вони найбільш схильні до безмежного варіювання у різних прагматичних координатах.

На кожному з рівнів поезії-МС використовуються різні мови:

- поетична мова, яка створює поетичну МС у будь-яких ідіостильових контекстах;
- егоцентрична мова /"мовлення поета"/ та адекватна мова /"мовлення мови"/, у семіотичній взаємодії яких створюються моделі світу з різним співвідношенням вербального, екстенціонального та антропоморфного, інтенціонального;
- полістилістичний лексикон, здатний структурувати індивідуальні моделі світу, експлікувати різноманіття індивідуальних смислів.

"Поезія-МС" виявляється осередком стилістичних, семантичних, когнітивних процесів, які мають місце при породженні поетичного висловлювання, створенні тексту, формуванні ідіостилю.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях:

1. Модель мира: поезія. - Київ, 1995. - 332 с. Рец.: Е.А.Скоробогатова//Русская филологія. Український вестник. - 1995. - № 4. - С.58-59.
2. Поезія ХХ віка: слово, текст, мир. - Київ: Наук. думка, 1992. - 144 с. /у співавторстві з В.І.Ярмак/. Рец.: Федотів Михайло. Алгебра зв'язуючи гармонію//Друг читача. - № 47. - Від 30 грудня 1992 р. - С.7.
3. Искусство поэзии - искусство слова//Радуга. - 1986. - № 12. - С.156-158.
4. Процеси вторинної еквівалентизації у поетичному мовленні //Мовознавство. - 1988. - № 3. - С.66-69.
5. Символіка поетичного тексту//Мовознавство. - 1989. - № 6. - С. 40-44.
6. Поет і світ//Слово і час. - 1991. - № 12. - С.63-67.
7. Мир, язык, текст //Общая стилистика и филологическая герменевтика. - Тверь, 1991. - С.68-80.
8. Українізмів російській ліриці//Культура слова. - 1991. - № 41. - С.75-79.
9. Поет у мові та мова в поеті //Мовознавство.-1992. - № 1. - С.63-69.
10. Комунікативне буття поетичного тексту: Степанченко І.І. Поетический язык Сергея Есенина//Мовознавство. - 1992. - № 4. - С.71-72.
11. Поет и язык поэтической модели мира//Художественный текст: онтология и интерпретация. - Саратов, 1992. - С.47-55.
12. В.Хлебников: язык и концепция модели мира//Русское языкознание. - К., 1992. - № 25. - С.68-74.
13. К проблеме типологии поэтического слова в поэзии Б.Пастернака

- //Вопросы русского языкознания : Межвуз.об. научн.тр. - Кировоград, 1993. - С. 155-159.
14. Пoesия как языковой круг//Арт:Альманах исследований по искусству. - Саратов, 1993. - Вып. I. - С.77-85.
 15. О.О. Потебні і генезис славістичної науки /витоки і доля філологічної спадщини вченого/ // Слов"янське мовознавство. - К., 1993. - С.124-148 /у співавторстві/.
 16. К проблеме классификации поэтической лексики//Лексика русского языка и методика ее изучения в вузе и в школе: Сб. научн.тр. - Киев-Харьков, 1993. - С.78-83.
 17. Образ Украины: Б.Пастернак и О.Мандельштам//Русская культура в контексте социально-исторических реалий Украины /конец XX столетия/: Материалы межд.научно-практ.конф. - К., 1993. - С.172-175.
 18. Від поетичного слова до поетичної мови//Мовознавство. - 1994. - № I. - С. 40-46.
 19. Поэтика раннего Пастернака: эгоцентризм//Литературный текст: проблемы и методы исследования. - Тверь, 1994. - С.92-94.
 20. Образы мира: Пастернак и Мандельштам //Русская филология. Украинский вестник. - 1994. - № I. - С.7-9.
 21. Спілкування текстами: Радзієвська Т.В. Текст як засіб комунікації//Мовознавство. - 1995. - № I. - С.78-79.
 22. Фактор идисотія: антропоморфізм //Язык: антропоцентризм и прагматика: Сб. исследований по антропосомиологии. - Киев-Москва-Кривой Рог, 1995. - С.43-50.
 23. Язык как проблема/Пастернак и Мандельштам/ //Русская филология. Украинский вестник. - 1995. - № 2-3. - С.19-22.
 24. Поэтика слова: від О.О.Потебні до В.Хлоснікова//Постаті та

- ідеї: З історії мовознавства в Україні. - К.: Наук. думка, 1995. - С.91-94.
25. Вербальная модель сознания: эгоцентрический язык /на материале поэзии/ //Понимание менталитета и текста. - Тверь, 1996. - С.48-56.
26. Програма по стилістиці російського мови для гімназій //Російський мови і література в середніх навчальних закладах України. - 1992. - № 2. - С.26-33 /у співавторстві/.
27. Семантико-стилістическа інтенсифікація слова в структурі поетического тексту //Семантика мови і тексту: Тезиси міжвуз. навч.конф. - Кіровоград, 1987. - С.182-183.
28. Типологія двузиччя в поетическому творчестві //Двуязычие в советском обществе: Тезиси респ.навч.конф. - Вінниця, 1988. - С.304-305.
29. Індивідуальна модель світу і її суб'єкт //Актуальні питання сучасного лермонтознавства: Языкознание. - К., 1989. - С.35-36.
30. Картина світу як сфера взаємодії мови і мислення //Проблеми міжпредметних зв'язків в умовах білінгвізму: Тези доп.Всес. науково-метод. конф. - Дрогобич, 1990. - С.80-82.
31. Прагматическі джерела поетическої картини світу //Статус стилістики в сучасному языкознавстві: Тезиси докл. - Пермь, 1990. - С.96-97.
32. Семантика і прагматика як конститuentи поетического слова //Проблеми інтегрального описання мовних одиниць: Тезиси докл. Всес.конф. - Херсон, 1990. - С.36-37.
33. Картина світу і текст //Семантика мови і тексту: Матеріали міжвуз.навч.конф. - Івано-Франківськ, 1990. - Ч.Ш. - С.314-316.

34. Стилистическая перекодировка как прагматический феномен // Лингвистическая семантика и прагматика: Материалы V научн. конф. по проблемам семантических исследований. - Москва, Харьков, 1991. - С.187-189.
35. К проблеме взаимодействия языка и человека // Изучение творческого наследия Г.О.Винокура: Тезисы докл. научн. конф. - Киев, 1991. - Ч. I. - С.76-77.
36. К истокам оппозиции сложность/простота в поэзии Пастернака // Стилистика русского языка: теоретический и сопоставительный аспекты: Материалы VI научн. конф. по проблемам семантических исследований. - Киев-Харьков, 1993. - Ч. III. Семантика и стилистика художественных текстов. - С.72-73.
37. Модель мира как текст // Текст и методика его анализа: Материалы VII Межд. научн. конф. по проблемам семантических исследований. - Харьков, 1994. - Ч. II. Художественный текст: теоретический и лингвометодический аспекты анализа. - С.74-77.

Лазебник Ю.С. Поэзия как модель мира: лингвистический аспект.

Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук по специальности 10.02.02 - русский язык, Институт языковедения им. А.А.Потебни НАН Украины, Киев, 1996.

Защищается 37 научных работ, которые содержат основы лингвокогнитивной теории поэзии. На материале русских поэтических систем XX века анализируется "модель мира" как средоточие языковых и мыслительных процессов, протекающих при порождении поэтического высказывания, создании текста, формировании идиостиля. С когнитивных позиций заново сформулированы базовые понятия лингвистической поэтики. В контексте взаимодействия языкового и человеческого факторов установлены универсальные параметры творческой эволюции. Реконструированы индивидуальные модели мира и описаны способы моделирования языковой личности в тексте. Результаты исследования имеют теоретическую, текстологическую и методическую значимость.

Ключові слова:

модель світу, російська поезія, ідіостиль, лінгвокогнітивний фактор, поетична мова, егоцентрична мова, мовна особистість.

Lazebnyk Yuri. Poetry as a World Model: the Linguistic Aspect.

Dissertation for Doctor's degree in Philology: Speciality 10.02.02 - Russian Language, O.O.Potebnya Institute of Linguistics, Kiev, 1996.

Defended are 37 scientific works containing the basics of the linguocognitive theory of poetry. A "World Model", as a focus of linguistic and thinking processes observed during the production of a poetic utterance, creation of a text and formation of idiosyncrasy is analyzed on the basis of the XX century Russian

poetic systems. The basic notions of linguistic Poetics are formulated anew from the cognitive viewpoint. The universal parameters of the evolution in creativity are revealed in the context of interaction between the linguistic and human factors. Individual world models are reconstructed and the methods of modelling a linguistic person in a text are described. The results of this research have a theoretical, textological and methodological significance.

Key words:

world model, Russian poetry, idiosyncrasy, linguocognitive factor, poetic language, egocentric language, linguistic person.

Исаева

AB 33.984

Підписано до друку 19.12.95 Формат 60x84 1/16
Ум. друк. арк. 1,86. Обл. вид. арк. 2,0
Тираж 100. Зам. 558 1995 р. Безплатний

Поліграф. д-ція Ін-ту історії України НАН України
Київ-1, Грушевського, 4